

امکان‌سنجی توسعه پایدار اکوتوریسم بیابان در کویر شیراز

زهرا خادم‌الرسول^{۱*}، رضا قضاوی^۲ و سیدحجت موسوی^۲

*۱- نویسنده مسئول، دانش‌آموخته کارشناسی ارشد بیابان‌زدایی، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه کاشان، ایران

پست الکترونیک: z.khadematorasol@yahoo

۲- استادیار، دانشکده منابع طبیعی و علوم زمین، دانشگاه کاشان، ایران

تاریخ دریافت: ۹۲/۹/۲۶ تاریخ پذیرش: ۹۳/۴/۷

چکیده

توسعه صنعت گردشگری در مکان‌هایی که توان بالقوه جذب گردشگر را دارند می‌تواند به‌عنوان ابزاری کارآمد در جهت رشد و توسعه همه‌جانبه جوامع به‌کار گرفته شود. استان فارس به لحاظ داشتن توانمندی‌های بی‌شمار طبیعی، تاریخی و فرهنگی از قطب‌های مهم گردشگری ایران محسوب می‌شود. ازجمله این موارد می‌توان به مناطق کویری و بیابانی آن اشاره کرد. هدف از این پژوهش، بررسی و ارزیابی جاذبه‌های گردشگری بیابانی کویر شیراز و تعیین راهبردهای توسعه پایدار گردشگری با استفاده از مدل SWOT می‌باشد. در این راستا، ابتدا توانمندی‌ها و محدودیت‌های منطقه مطالعاتی شناسایی و پس از مشورت با متخصصان، پرسشنامه‌هایی بر این مبنا تدوین و در بین گردشگران حاضر در منطقه و کارشناسان منابع طبیعی استان پخش شد. سپس نتایج حاصل از پرسشنامه‌ها با استفاده از مدل SWOT و آزمون‌های آماری در نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که از منظر کارشناسان و گردشگران، کویر شیراز در ماتریس راهبردها و اولویت‌های اجرایی SWOT در محدوده شماره یک (قوی) قرار می‌گیرد و راهبرد لازمه توسعه اکوتوریسم بیابان در این منطقه، راهبرد رشد و ساخت خواهد بود.

واژه‌های کلیدی: اکوتوریسم، گردشگری بیابان، مدل SWOT، کویر شیراز.

مقدمه

گردشگری ازجمله فعالیت‌هایی است که از نظر ماهیت خود یک محصول اجتماعی - فرهنگی است و از نظر برنامه‌ریزی و مدیریتی یک فعالیت میان‌بخشی محسوب می‌شود. در واقع امروزه صنعت گردشگری به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم در شناساندن هویت ملی و فرهنگی، تحصیلی، درآمد و رشد و پویایی اقتصاد شمرده می‌شود (نظریان و همکاران، ۱۳۸۵). در بسیاری از کشورهای جهان، گردشگری به‌عنوان یکی از بخش‌های کلیدی و اصلی برای توسعه و پیشرفت اقتصادی بوده است (زاهدی، ۱۳۸۵). از نظر اقتصادی، گردشگری برای بسیاری از ملتها

سودآورترین کالای صنعتی محسوب می‌شود (Higgins-Desbiolles, 2006). از میان شاخه‌های مختلف گردشگری، اکوتوریسم در جهان کنونی رو به گسترش است. بر اساس برآورد سازمان جهانی جهانگردی (WTO) در حالی‌که رشد عمومی صنعت گردشگری برای نخستین دهه ۲۰۰۰ - ۲۰۱۰ بین ۳/۴ تا حداکثر ۶/۷ درصد پیش‌بینی شده بود، یافته‌های موجود حکایت از آن داشت که بیشترین سهم این رشد مربوط به بخش اکوتوریسم بوده و به طور کلی بین ۱۰ تا ۳۰ درصد را شامل می‌شود. بدین ترتیب انتظار می‌رود تا یک دهه دیگر شمار طبیعت‌گردان، که اکنون هفت درصد از کل مسافران جهان را تشکیل می‌دهند، به

بوجود آورده که " گردشگری بیابان " نامیده می‌شود. این نوع از گردشگری به‌عنوان شاخه‌ای از اکوتوریسم می‌باشد (UNWTO, 2007). در بیابان بیشتر از همه جا، با مکان‌هایی که هنوز دور از تأثیرات گردشگری بوده است، پایداری می‌تواند نقشی حیاتی و ویژه را ایفا کند (طرح جامع گردشگری بیابان، ۱۳۸۶).

در مورد اکوتوریسم مناطق بیابانی مطالعات متعددی انجام شده است، برای نمونه به موارد زیر می‌توان اشاره کرد: پاسکال ترمبلای (۲۰۰۶) توسعه توریسم زمین‌شناختی نواحی بیابانی شرق مصر را مورد مطالعه قرار داد و از پوشش گیاهی و جانوری، جوامع بیابان‌نشین، معماری کویر، معادن قدیمی، کانی‌ها و ساختار زمین‌شناختی، مناظر بکر کویری، چشمه‌های آب و غیره به‌عنوان جاذبه‌های گردشگری بیابانی این منطقه نام برد.

برزواصفهانی (۱۳۸۴) به بررسی توانمندی‌های گردشگری کویرهای ایران پرداخته و بیان کرده که کویرهای ایران با داشتن ویژگی‌های طبیعی منحصر به فرد (تپه‌های ماسه‌ای، نم‌زارها و ...) و همچنین تأثیر معماری بناها و فرهنگ حاشیه‌نشینان کویر، توانمندی‌های گردشگری فراوانی در زمینه اکوتوریسم بیابان، گردشگری تفریحی، گردشگری ورزشی و فرهنگی دارند. جهانیان و زندی (۱۳۸۹) توانمندی‌های اکوتوریسم مناطق کویری و بیابانی اطراف استان یزد را با استفاده از الگوی تحلیل SWOT بررسی کردند و به این نتیجه رسیدند که با توجه به محدودیت‌های این مناطق و به‌ویژه روستاهای منطقه، به علت قرارگیری‌شان در نواحی کویری و بیابانی، صنعت اکوتوریسم می‌تواند تبدیل به وسیله‌ای برای ایجاد درآمد و اشتغال برای مردم این مناطق شده و از مهاجرت روستاییان جلوگیری کند. نوری و همکاران (۱۳۸۹) با مطالعه امکان‌سنجی جذب اکوتوریسم در مناطق کویری طرزان، به این نتیجه رسیدند که مهمترین امکان و فرصت محدوده مورد مطالعه از منظر طبیعی و محیط‌زیست که نقش مؤثری در انتخاب طرح توسعه مذکور داشته است، مورفولوژی جذاب و سیمای کوهستانی محدوده مورد مطالعه می‌باشد.

بیش از بیست درصد برسد. به تأکید سازمان جهانی جهانگردی رشد اکوتوریسم آنچنان شتابناک است که انتظار می‌رود قرن آینده، قرن اکوتوریسم باشد (طرح جامع گردشگری بیابان، ۱۳۸۶). اساس شکل‌گیری صنعت گردشگری در هر منطقه را عمدتاً باید در جاذبه‌های فرهنگی و طبیعی آن جستجو کرد که در این میان مناطق کویری به دلیل برخورداری از جاذبه‌های بی‌نظیر طبیعی و فرهنگی می‌توانند نقش مهمی را در توسعه صنعت گردشگری بین‌المللی ایفا کنند. این مناطق با دارا بودن اماکن، محوطه‌ها و آثار تاریخی فراوان، آداب و رسوم اصیل و طبیعت به ظاهر خشن ولی بکر و زیبا، بستر مناسبی را برای توسعه توأمان گردشگری فرهنگی و طبیعت‌گرا فراهم کرده‌اند (موسوی‌حاجی و سلیمانی‌رباطی، ۱۳۸۹). مناطق خشک و بیابانی بخش اعظمی از کشور ایران را اشغال کرده و بهترین راه آبادانی آنها توجه به توانمندی‌های ذاتی و توجه به وجود واقعی آنها می‌باشد. ازجمله آن، توجه و توسعه ارزش‌ها و جنبه‌های گردشگری بیابان‌ها می‌باشد که اگر به خوبی مدیریت شود و کمک‌کننده ویژگی‌های منحصر‌بفرد و خاص اکوسیستم بیابان باشد، می‌تواند مانند ماشینی برای توسعه و کاهش فقر مناطق بیابانی عمل کند. اما اگر به درستی کنترل نشود، بسرعت به راهی برای نابودی شیوه‌های محلی زندگی و محیط طبیعی تبدیل می‌شود، زیرا ماهیت طبیعی و انسانی گردشگری در بیابان موضوعی شکننده و ظریف است (طرح جامع گردشگری بیابان، ۱۳۸۶).

اکوتوریسم عبارت است از مسافرت به نقاط تخریب‌نشده محیط به‌منظور مشاهده و لذت‌بردن از منابع زیست‌شناسی، به‌طوری‌که آسیب‌های محیطی به حداقل رسیده، آداب و رسوم محلی محترم شمرده شده و در عین حال منافع همه استفاده‌کنندگان تأمین گردد (Teh and Cabanban, 2007). گردش در بیابان و نواحی کویری و دیدار از جاذبه‌های بیابانی و کویری، پوشش گیاهی، حیات جانوری، اشکال مورفولوژیک، انجام فعالیت‌های ورزشی و دیدار از سایر جاذبه‌های آن، گونه خاصی از گردشگری را

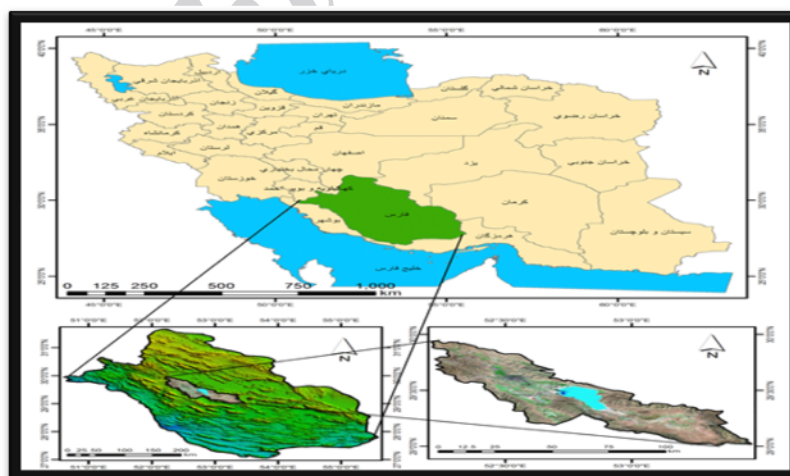
مدل SWOT می‌باشد.

مواد و روش‌ها

منطقه مورد مطالعه در این پژوهش "کویر شیراز" واقع در استان فارس است. این استان در سمت جنوب، جنوب‌غرب کشور بین طول‌های جغرافیایی $36^{\circ} 50'$ تا $35^{\circ} 55'$ شرقی و عرض‌های 27° تا $31^{\circ} 40'$ شمالی قرار دارد. در سطح استان فارس جاذبه‌های توریستی بیابانی فراوانی وجود دارد. از جمله این جاذبه‌ها می‌توان به دریاچه‌ها، کفه‌های نمکی، گنبد‌های نمکی، کویرها و ... اشاره کرد. کویر شیراز با مساحت $227/49$ کیلومتر مربع، در جنوب و جنوب‌شرقی شهر شیراز قرار گرفته و دارای موقعیت $30^{\circ} 52'$ تا 53° طول شرقی و $29^{\circ} 15'$ تا $29^{\circ} 30'$ عرض شمالی می‌باشد (شکل ۱). ویژگی شاخص کویر شیراز وجود رخساره کویری "دریاچه نمک (مهارلو)" در این منطقه است. ارتفاع این دریاچه 1460 متر از سطح دریا و بیشینه ژرفای آن 3 متر گودی است، این دریاچه یکی از هفت منطقه نمونه گردشگری بوده و ظرفیت‌های کم‌نظیری برای توسعه صنعت اکوتوریسم در استان فارس دارد (فاضل‌نیا و نعیم‌آبادی، ۱۳۹۱).

همچنین وجود چشمه‌ها، قنات‌ها، چشم‌اندازهای زیبا، بدنه‌های مناسب برای سنگ‌نوردی، شرایط مناسب برای کوه‌پیمایی و دوربودن از مراکز صنعتی و شهری به‌عنوان فرصتی برای جذب گردشگران در منطقه می‌باشد.

یکی از راهبردهایی که برای تقویت اقتصادی نواحی محروم و دارای قابلیت توسعه مطرح شده است، توسعه و گسترش گردشگری در مناطقی است که دارای توانمندی‌های لازم برای این کار هستند. نواحی کویری و بیابانی از جمله مناطق دارای توانمندی بالای گردشگری هستند و از آنجا که در ایران مناطق بیابانی وسیع و منحصر به فرد وجود داشته و بلااستفاده مانده‌اند، می‌توان با ارزیابی توان هر محدوده بیابانی و معرفی آن بهترین استفاده از مناطق مذکور را به‌عمل آورد که ضمن جذب توریست‌های زیاد و معرفی کشورمان به سراسر دنیا، باعث افزایش درآمد در کشور و افزایش سطح رفاه مردم می‌شود. بنابراین هدف از این پژوهش، شناخت توانمندی‌های اکوتوریسم در کویر شیراز و ارائه راهکارهای جذب توریسم و راهبردهای توسعه پایدار گردشگری بیابانی در این منطقه از طریق تشریح نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای توریستی آنها با استفاده از

شکل ۱- موقعیت کویر شیراز

و مزیت‌های مدل SWOT استفاده شده است. SWOT حروف اول چهار کلمه انگلیسی (Strong) با برابر فارسی

در این پژوهش از روش پیمایش (روش زمینه‌یابی با هدف‌های توصیفی و اکتشافی)، با توجه به اهداف تعیین شده

هریک از چهار دسته عوامل (نقاط ضعف و قوت، و فرصت‌ها و تهدیدها) تعیین شد. سپس با میانگین‌گیری از فرصت‌ها و تهدیدها، عوامل خارجی و با میانگین‌گیری از نقاط ضعف و قوت، وزن نهایی عوامل داخلی مشخص، و در محور مختصات برای هر منطقه به طور مجزا در قالب دو سناریو گردشگر و کارشناس ترسیم شد.

نتایج

نتایج حاصل از اطلاعات پرسشنامه‌ها برای تبیین راهبرد توسعه پایدار گردشگری بیابانی کویرشیراز در قالب ماتریس‌هایی بیان شد که به صورت جدول‌های ۱ و ۲ می‌باشند. در بخش ارائه نتایج، ابتدا ماتریس‌های حاصل از نظرات گردشگران و بعد نظرات کارشناسان بیان شده است. در کویر شیراز از دید گردشگران؛ وجود امنیت کافی، سهولت دسترسی به منطقه و داشتن شبکه ارتباطی مناسب، استفاده مناسب از اقسام رسانه‌های گروهی برای معرفی منطقه، استقبال مردم منطقه از حضور گردشگران مهمترین نقاط قوت قابل استفاده در توسعه اکوتوریسم منطقه می‌باشند. به طوری که نبود کاتالوگ و بروشور و نقشه راهنمای گردشگری، نبود تبلیغات مناسب، عدم اطلاع‌رسانی و نبود نیروی متخصص گردشگری در منطقه نقاط ضعف عمده کویر شیراز از دید گردشگران بوده است. تهدیدهای توسعه اکوتوریسم در این منطقه عدم انتخاب جاذبه‌های طبیعی مناطق بیابانی توسط گردشگران، بالا بودن میزان تخریب وارده از سمت گردشگر به محیط‌زیست، نبود برنامه‌ریزی و تقویت اقتصادی منطقه توسط سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی بوده و هماهنگی فرهنگی گردشگران با مردم بومی، نزدیکی منطقه به قطب‌های گردشگری کشور و توان بالای منطقه از لحاظ انتخاب توسط گردشگران فرصت‌های پیش روی توسعه گردشگری منطقه بشمار می‌روند (جدول ۱).

قوت، (Weak) ضعف، (Opportunity) فرصت و (Treat) تهدید است. بدین ترتیب که ابتدا با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و بازدیدهای میدانی، توانمندی‌ها و محدودیت‌های منطقه شناسایی و پس از مشورت با متخصصان امر، پرسشنامه‌هایی تدوین و پس از انجام آزمون Pre-Test و تأیید روایی و پایایی با استفاده از آزمون آلفاکرونباخ در بین گردشگران و کارشناسان پخش گردید. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش عبارتند از: گردشگرانی که در منطقه مورد نظر حضور داشتند، همچنین کارشناسان و متخصصان مربوطه در سطح استان. با توجه به عدم توجه کافی به مسئله گردشگری مناطق بیابانی و نبود تور و گردشگر مختص این نوع از گردشگری، به منظور انتخاب جامعه نمونه، تعداد کل گردشگر ورودی به استان مورد توجه قرار گرفت و با توجه به اینکه تعدادشان متجاوز از ۵۰۰۰ نفر است، با استفاده از معادله کوکران برای محاسبه تعداد نمونه، برای هر منطقه تعداد ۲۷۵ پرسشنامه تهیه گردید و جامعه نمونه در بخش کارشناس ۱۵ نفر از کارشناسان منابع طبیعی در سطح استان در نظر گرفته شد.

برای تهیه و ساخت جدولی از عوامل خارجی و داخلی و چگونگی تأثیرگذاری آنها، مراحل زیر انجام شده است: در ستون اول، عوامل خارجی (فرصت‌ها و تهدیدها) و داخلی (نقاط ضعف و قوت) فراروی سیستم با توجه به اطلاعات پرسشنامه‌ها تعیین و تدوین شد.

در ستون دوم، به هر یک از عوامل وزنی برابر میانگین رقومی هر مؤلفه در پرسشنامه که با استفاده از نرم‌افزار SPSS محاسبه شده بود، اختصاص یافت.

در ستون سوم، امتیاز وزنی هر پارامتر، حاصل تقسیم وزن آن پارامتر بر مجموع اوزان محاسبه شد.

در ستون چهارم، وزن نهایی هر مؤلفه، از حاصل ضرب وزن در امتیاز وزنی تعیین شد.

پس از تعیین وزن نهایی هر یک از عوامل، مجموع وزن‌های نهایی محاسبه شده و بدین ترتیب امتیاز نهایی

جدول ۱- نتایج حاصل از ارزیابی مدل SWOT در کویر شیراز از دید گردشگران

نقاط قوت			نقاط ضعف				
وزن	امتیاز وزنی	وزن نهایی	عامل	وزن نهایی	امتیاز وزنی	وزن	عامل
۰/۲۴۶	۰/۰۶۳	۳/۹۱	داشتن مناظر طبیعی بدیع و جذاب	۰/۲۲۹	۰/۰۹۲	۲/۴۸	نبود امکانات برای انجام ورزش‌های کویری
۰/۱۶۷	۰/۰۵۲	۳/۲۲	وجود گونه‌های گیاهی و جانوری خاص در منطقه	۰/۲۷۶	۰/۱۰۱	۲/۷۲	نامناسب بودن منطقه برای فعالیت‌های کویرنوردی
۰/۲	۰/۰۵۷	۳/۵۱	داشتن آسمان شب بسیار زیبا و امکان رصد ستارگان	۰/۱۹۰	۰/۰۸۴	۲/۲۵	نبود تأسیسات و تجهیزات تفریحی ورزشی در منطقه
۰/۱۵۹	۰/۰۵۱	۳/۱۴	وجود آداب و رسوم محلی و جاذبه گردشگری داشتن	۰/۲۸۳	۰/۱۰۲	۲/۷۵	نبود زیرساخت‌های محیطی و کالبدی مناسب
۰/۲۳۷	۰/۰۶۲	۳/۸۳	وجود محیط آرام و ساکت	۰/۱۸۷	۰/۰۸۳	۲/۲۴	عدم اطلاع‌رسانی مناسب در مقوله گردشگری در منطقه
۰/۲۱۶	۰/۰۵۹	۳/۶۶	شناخته شدن چشم‌اندازهای ژئومورفیک بکر و جذاب	۰/۱۷۸	۰/۰۸۱	۲/۱۸	نبود نیروهای متخصص گردشگری در منطقه
۰/۲۹۲	۰/۰۶۹	۴/۲۵	وجود امنیت کافی در منطقه	۰/۲۹۹	۰/۱۰۵	۲/۸۳	وضعیت نامناسب خدمات پذیرایی در منطقه
۰/۱۷۵	۰/۰۵۳	۳/۲۹	امکان دسترسی به مراکز خدمات درمانی	۰/۲۶۴	۰/۰۹۹	۲/۶۶	نبود پارکینگ مناسب برای استفاده خودروهای شخصی
۰/۱۵۶	۰/۰۵۰	۳/۱۱	وجود امکانات بهداشتی مناسب در منطقه	۰/۲۳۳	۰/۰۹۳	۲/۵	کافی نبودن تعداد مراکز اغذیه فروشی
۰/۱۷۱	۰/۰۵۲	۳/۲۵	وجود امکانات اقامتی مناسب در منطقه	۰/۱۸۷	۰/۰۸۳	۲/۲۴	کافی و مناسب نبودن تبلیغات انجام شده در زمینه معرفی جاذبه‌های گردشگری منطقه
۰/۲۰۱	۰/۰۵۷	۳/۵۳	هماهنگی فرهنگی مردم منطقه با گردشگران				
۰/۲۶۸	۰/۰۶۶	۴/۰۷	استقبال مردم منطقه از حضور گردشگران				
۰/۱۵۶	۰/۰۵۰	۳/۱۱	ارائه محصولات محلی و صنایع دستی				
۰/۲۷۵	۰/۰۶۷	۴/۱۳	استفاده مناسب از اقسام رسانه‌های گروهی برای معرفی منطقه				
۰/۲۷۵	۰/۰۶۷	۴/۱۲	وجود شبکه ارتباطی قوی و گسترده برای رسیدن به منطقه	۰/۱۴۳	۰/۰۷۳	۱/۹۶	نبود کاتالوگ و بروشور و کتاب راهنمای تبلیغاتی
۰/۲۴۱	۰/۰۶۲	۳/۸۷	روان بودن ترافیک در راه‌های ارتباطی به منطقه				
۰/۲۴۴	۰/۰۶۲	۳/۸۸	تأثیر مثبت معرفی جاذبه‌های بیابانی در جذب گردشگر				
۳/۶۸۶	۱	۶۱/۹۶	مجموع فرصت‌ها	۲/۴۷۰	۱	۲۶/۸۵	مجموع تهدیدها
وزن نهایی	امتیاز وزنی	وزن	عامل	وزن نهایی	امتیاز وزنی	وزن	عامل
۰/۸۹	۰/۲۹	۳	توان بالای منطقه از لحاظ انتخاب توسط گردشگران	۰/۹۳۷	۰/۳۵۴	۲/۶۴	عدم انتخاب جاذبه‌های طبیعی مناطق بیابانی توسط گردشگران
۱/۲۴	۰/۳۵	۳/۵۳	هماهنگی فرهنگی گردشگران با مردم بومی	۰/۷۷۴	۰/۳۲۱	۲/۴۰	نبود برنامه‌ریزی و تقویت اقتصادی منطقه توسط سازمان‌های دولتی
۱/۲۰	۰/۳۴	۳/۴۸	نزدیکی منطقه به قطب‌های گردشگری کشور	۰/۷۸۷	۰/۳۲۴	۲/۴۲	بالا بودن میزان تخریب وارده از سمت گردشگر به محیط‌زیست
۳/۳۵	۱	۱۰/۰۱	مجموع	۲/۴۹۸	۱	۷/۴۸	مجموع

نامطلوب خدمات پذیرایی در منطقه، عدم اطلاع‌رسانی به گردشگران در مقوله گردشگری منطقه را مهمترین نقاط ضعف دانسته‌اند. همچنین نبود برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری دولتی و عدم اطلاع‌رسانی به جامعه گردشگری در زمینه جاذبه‌های منطقه را تهدیدهای مهم و امکان توسعه راه‌ها و نصب علائم و تأثیر مثبت آن در توسعه توریسم، تأثیر مثبت توسعه توریسم در ایجاد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی، تأثیر مثبت توسعه گردشگری بر ایجاد اشتغال در بخش توریسم و بخش‌های پشتیبانی‌کننده را از فرصت‌های مهم پیش روی توسعه اکوتوریسم بیابان می‌دانند (جدول ۲).

کارشناسان در کویر شیراز سهولت دسترسی به منطقه، وجود امنیت کافی در منطقه، وجود جاذبه‌های ژئومورفیک در منطقه، تأثیر مثبت توسعه گردشگری در افزایش درآمد مردم منطقه، توان منطقه برای ایجاد و بهبود مراکز خدمات درمانی و بهداشتی و تأثیر در توسعه اکوتوریسم، تأثیر توسعه توریسم در کاهش بیکاری قشر کم‌درآمد منطقه، توان منطقه برای بکارگیری افراد مجرب در زمینه توسعه اکوتوریسم، تأثیر مثبت توسعه گردشگری در ایجاد اشتغال در بخش توریسم و بخش‌های پشتیبانی‌کننده را از مهمترین نقاط قوت؛ و کافی نبودن مراکز خرده‌فروشی اغذیه، وضعیت

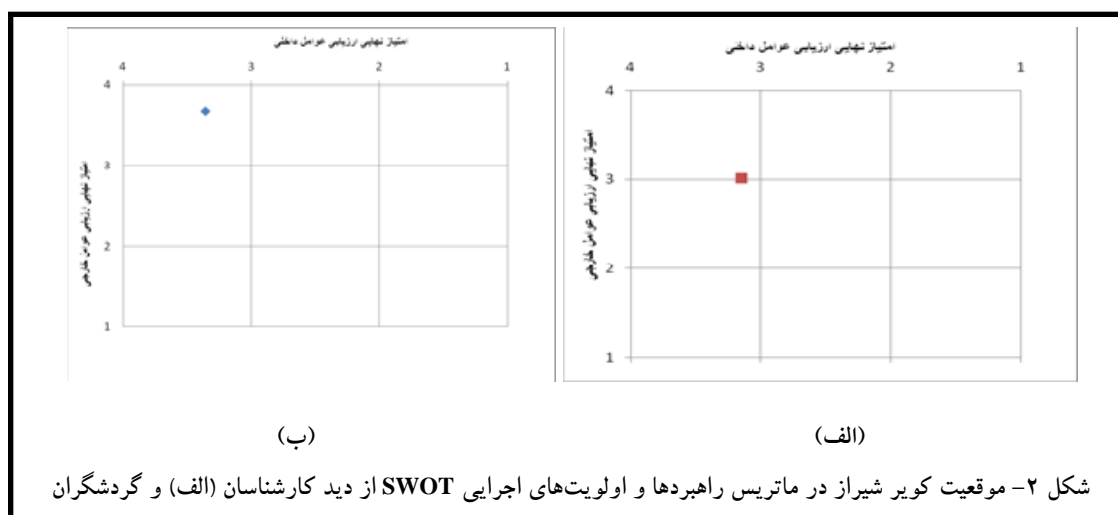
جدول ۲- نتایج حاصل از تحلیل SWOT در کویر شیراز از منظر کارشناسان

نقاط قوت			نقاط ضعف		
عامل	وزن	امتیاز وزنی	عامل	وزن	امتیاز وزنی
وضعیت نابسامان امکانات بهداشتی منطقه	۲/۵	۰/۱۰۰	سهولت دسترسی به منطقه	۴/۷	۰/۰۴۹
وضعیت نابسامان امکانات اقامتی در منطقه	۲/۸	۰/۱۱۲	روان بودن ترافیک در راه‌های ارتباطی منتهی به منطقه	۳/۸	۰/۰۴۰
نبود تأسیسات و تجهیزات تفریحی و ورزشی مناسب	۲/۵	۰/۱۰۰	وجود امنیت کافی در منطقه	۴/۲	۰/۰۴۴
عدم اطلاع‌رسانی به گردشگران در مقوله گردشگری منطقه	۲/۲	۰/۰۸۸	سهولت دسترسی به مراکز خدمات درمانی و بهداشتی و سطح مطلوب خدمات ارائه شده	۳/۸	۰/۰۴۰
نبود و عدم استفاده از نیروهای آموزش‌دیده و مجرب در زمینه گردشگری	۲/۵	۰/۱۰۰	هماهنگی فرهنگی مردم منطقه با گردشگران	۳/۴	۰/۰۳۶
وضعیت نامطلوب خدمات پذیرایی در منطقه	۲/۳	۰/۰۹۲	وجود جاذبه‌های ژئومورفیک در منطقه	۴/۲	۰/۰۴۴
نبود پارکینگ برای استفاده خودروهای شخصی	۲/۷	۰/۱۰۸	وجود گونه‌های گیاهی و جانوری خاص در منطقه	۳/۶	۰/۰۳۸
کافی نبودن مراکز خرده‌فروشی اغذیه	۲/۳	۰/۰۹۲	امکان انجام ورزش‌های خاص مناطق کویری در منطقه	۳/۲	۰/۰۳۴
عدم تمایل مردم و بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در زمینه گردشگری	۲/۵	۰/۱۰۰	داشتن آب و هوای مطلوب و مساعد گردشگری	۳/۸	۰/۰۴۰
توزیع نامناسب گردشگر در فصول مختلف سال	۲/۶	۰/۱۰۴	امکان برگزاری تور نجوم	۳/۹	۰/۰۴۱
			توانمندی منطقه برای بحث گردشگری سلامت	۳/۹	۰/۰۴۱
			وجود فرهنگ و آداب و رسوم محلی و جاذبه گردشگری قومی	۳/۲	۰/۰۳۴
			ظرفیت پذیرش گردشگر در فرهنگ مردم	۳/۲	۰/۰۳۴

نقاط قوت			نقاط ضعف		
بومی منطقه					
۰/۱۵۳	۰/۰۴۰	۳/۸	وجود علاقه به گردشگری کویر در جامعه		
۰/۱۳۰	۰/۰۳۷	۳/۵	توان جذب گردشگر خارجی در منطقه		
۰/۱۷۰	۰/۰۳۷	۴	تأثیر مثبت توسعه گردشگری در افزایش درآمد مردم منطقه		
۰/۱۷۰	۰/۰۴۲	۴	تأثیر مثبت توسعه گردشگری در ایجاد اشتغال در بخش توریسم و بخش‌های پشتیبانی		
۰/۱۶۱	۰/۰۴۲	۳/۹	تأثیر مثبت توسعه توریسم در ایجاد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی منطقه		
۰/۱۷۹	۰/۰۴۱	۴/۱	تأثیر توسعه توریسم در کاهش بیکاری قشر کم‌درآمد منطقه		
۰/۱۵۳	۰/۰۴۲	۳/۸	توانمندی منطقه برای ایجاد و توسعه فضای ورزشی		
۰/۱۱۶	۰/۰۳۵	۳/۳	توان منطقه برای ایجاد و افزایش مراکز اغذیه فروشی		
۰/۱۷۹	۰/۰۴۳	۴/۱	توان منطقه برای بکارگیری افراد مجرب در زمینه توسعه اکوتوریسم		
۰/۱۷۹	۰/۰۴۳	۴/۱	توان منطقه برای ایجاد و بهبود مراکز خدمات درمانی و بهداشتی و تأثیر در توسعه گردشگری		
۰/۱۴۵	۰/۰۳۹	۳/۷	توان منطقه در ایجاد و بهبود وضعیت هتل‌ها و مراکز اقامتی		
۰/۱۱۶	۰/۰۳۵	۳/۳	امکان ایجاد پارکینگ در منطقه برای استفاده خودروهای شخصی		
۳/۸۰۰	۱	۹۴/۱	مجموع	۲/۵۰۲	۱
فرصت‌ها			تهدیدها		
وزن نهایی	امتیاز وزنی	وزن	عامل	وزن نهایی	امتیاز وزنی
۰/۵۳۰	۰/۱۵۶	۳/۴	همانگی فرهنگی گردشگران با مردم بومی	۰/۴۶۹	۰/۲۲۳
۰/۴۷	۰/۱۴۷	۳/۲	وجود زیرساخت‌های محیطی و کالبدی مناسب	۰/۵۱۴	۰/۲۳۴
۰/۷۳۳	۰/۱۸۳	۴	تأثیر مثبت توسعه گردشگری بر ایجاد اشتغال در بخش توریسم و بخش‌های پشتیبانی‌کننده	۰/۷۱۹	۰/۲۷۶
۰/۶۹۷	۰/۱۷۹	۳/۹	تأثیر مثبت توسعه توریسم در ایجاد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی		
۰/۶۶۲	۰/۱۷۴	۳/۸	امکان توسعه راه‌ها و نصب علائم و تأثیر مثبت آن در توسعه توریسم	۰/۶۶۴	۰/۲۶۶
۰/۵۶۲	۰/۱۶۰	۳/۵	وجود علاقه به گردشگری کویر در جامعه گردشگری		
۳/۶۵۵	۱	۲۱/۸	مجموع	۲/۳۶۸	۱
			مجموع		
			۲۴/۹		

تحلیلی نظرات هر دو جامعه نمونه کارشناسان و گردشگران در ماتریس راهبردها و اولویت‌های اجرایی SWOT در محدوده شماره یک (قوی) قرار می‌گیرد (شکل ۲).

بررسی نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌های توسعه اکوتوریسم در کویر مورد مطالعه در این تحقیق طبق مدل SWOT نشان داد که کویر شیراز با توجه به نتایج

بحث

تمرکز متضمن رسوخ در بازار، توسعه بازار و توسعه محصول را به اجرا درآورد. برای واحدهایی از سیستم که در خانه‌های ۳، ۵ یا ۷ قرار می‌گیرند باید راهبردهایی را به اجرا درآورد که هدف از آنها حفظ و نگهداری وضع موجود باشد. در این واحدها راهبرد رسوخ در بازار و توسعه محصول بسیار متداول است. برای واحدهایی که در خانه‌های ۶، ۸ و ۹ قرار می‌گیرند باید راهبردهای برداشت محصول یا رهاکردن را به اجرا درآورد. در این ماتریس سیستم‌هایی که دارای‌هایشان را در واحدهایی سرمایه‌گذاری کنند که در خانه شماره یک قرار گیرد، قطعا موفق‌ترند (ابراهیم‌زاده، کاظمی‌راد، اسکندری ثانی، ۱۳۸۹).

بنابراین، منطقه برای توسعه اکوتوریسم بیابان مناسب بوده و سرمایه‌گذاری در راستای توسعه صنعت اکوتوریسم در این منطقه سودآور خواهد بود و پیشنهاد مدل تحلیلی SWOT برای رسیدن به توسعه پایدار در این زمینه با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش این است که راهبردهایی بکار گرفته شوند که منجر به رشد و ساخت منطقه خواهد شد. زیرا منطقه توانمندی‌های بالقوه برای این کار را دارد و

برای تعیین راهبردها و اولویت‌های اجرایی، از ماتریس راهبردها و اولویت‌های اجرایی استفاده می‌شود. در ماتریس راهبردها و اولویت‌های اجرایی؛ جمع امتیاز نهایی عوامل داخلی بر روی محور افقی، چنانچه در محدوده‌ای از ۱ تا ۱/۹۹ قرار گیرد نشان‌دهنده ضعف داخلی سیستم است. امتیازهای ۲ تا ۲/۹۹ نشان از قرارگیری سیستم در وضع متوسط دارند و سرانجام امتیازهای ۳ تا ۴ بیانگر قوت سیستم‌اند. به همین شیوه، جمع امتیاز نهایی عوامل خارجی بر روی محور عمودی از ۱ تا ۱/۹۹ ضعف سیستم را نشان می‌دهد. امتیازهای ۲ تا ۲/۹۹ بیانگر قرارگیری سیستم در وضعیت متوسط و سرانجام امتیازهای ۳ تا ۴ نشان‌دهنده قرار داشتن سیستم در وضعیت عالی است. ماتریس راهبردها و اولویت‌های اجرایی را می‌توان به سه ناحیه عمده تقسیم کرد و برای هر یک از نواحی راهبردهای متفاوتی را به کار برد. برای بخش‌هایی که در خانه‌های ۱، ۲ و ۴ (از بالا و از چپ به راست) قرار می‌گیرند می‌توان راهبردهایی اجرا کرد که موجب رشد و ساخت شوند. در این واحدها باید راهبرد

-نظریان، ا.، مشیری، س. ر. و آقاجانی، ف.، ۱۳۸۵. امکان‌سنجی توسعه صنعت توریسم در شهرستان اردبیل. چشم‌اندازهای جغرافیایی، ۳: ۲۱-۳۵.

-موسوی حاجی، س. ر. و سلیمانی رباطی، س. ا.، ۱۳۸۹. توانمندی‌های صنعت گردشگری فرهنگی و طبیعت‌گرا در مناطق کویری جهان اسلام (مطالعه موردی: شهرستان بشرویه). مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌الملل جغرافیدانان جهان اسلام.

-طرح جامع محور گردشگری کویرها و بیابان‌های ایران. جلد اول، مبانی نظری و مرور بر تجارب جهانی.، ۱۳۸۶. مهندسین مشاور آرمان‌شهر و بوم‌آرای چهارمحال، ۳۴۸.

-نوری، ج.، زارعی، ه. و میرحسینی، س. ا.، ۱۳۸۹. امکان‌سنجی جذب اکوتوریسم در مناطق کویری (مطالعه موردی: تله‌کابین طزرجان). فضای جغرافیایی، ۳۲(۱۰): ۷۵-۹۳.

-Higgins-Desbiolles, F., 2006. "More than an industry: The forgotten power of tourism as a social force". *Tourism Management*, 27: 1192-1208

-Teh, L. and Cabanban, A. S., 2007. Planning for sustainable tourism in southern Pulau Banggi: An assessment of biophysical conditions and their implications for future tourism development. *Journal of Environmental Management*, 85(4): 999-1008.

-Tremblay, p., 2006, Desert tourism scoping study. Desert Knowledge CRC, Report 12, Australia, Charles Darwin University.

-UNWTO., 2007. "Sustainable Development of Tourism in Deserts". World Tourism Organization, USA.

می‌توان با بالفعل کردن توانمندی‌ها و برطرف کردن موانع (که در قالب نقاط ضعف، قوت، تهدیدها و فرصت‌ها در جدول‌های ۱ و ۲ ارائه گردید)، گامی دیگر در راستای رسیدن به توسعه پایدار منطقه برداشت.

منابع مورد استفاده

-ابراهیم‌زاده، ع.، کاظمی‌راد، ش. و اسکندری‌ثانی، م.، ۱۳۹۰. برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری، با تاکید بر گردشگری مذهبی (مطالعه موردی: شهر قم). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۷۶: ۱۱۵-۱۴۱.

-برزواصفهانی، آ.، ۱۳۸۴. "بررسی توان‌های گردشگری کویرهای ایران". همایش ظرفیت‌های اقتصاد ایران با تاکید بر وضعیت گردشگری ایران در بستر جهانی‌شدن. دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزکوه.

-جهانیان، م. و زندی، ا.، ۱۳۸۹. بررسی پتانسیل‌های اکوتوریسم مناطق کویری و بیابانی اطراف استان یزد با استفاده از الگوی تحلیل SWOT. پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۷۴: ۶۱-۷۴.

-زاهدی، ش.، ۱۳۸۵. مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار. انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ایران، ۶۵ص.

-فاضل‌نیا، غ. و نعیم‌آبادی، ن.، ۱۳۹۱. مطالعه ظرفیت‌ها، موانع و محدودیت‌های توسعه گردشگری دریاچه‌ای در استان فارس. اولین همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

Feasibility of sustainable development of desert ecotourism in the Shiraz Desert

Z. khadematorrasool^{1*}, R. Ghazavi² and S. H. Mousavi²

1*-Corresponding author, Former M.Sc. Student in Combat Desertification, Faculty of Natural Resources and Earth Sciences, University of Kashan, Iran, Email: z.khadematorasol@yahoo

2-Assistant Professor, Faculty of Natural Resources and Earth Sciences, University of Kashan, Iran

Received: 12/17/2013

Accepted: 6/28/2014

Abstract

Tourism development in places that have the potential to attract tourists could be employed as an effective tool for comprehensive growth and development of communities. Fars province is considered as one of the important tourism centers in Iran in terms of having numerous natural, historical, and cultural potentials, among which desert regions could be mentioned. This research was aimed to evaluate the desert tourism attractions of Shiraz Desert and determine the strategies for sustainable tourism development using SWOT. In this regard, initially, the capabilities and limitations of the study area were identified and after consultation with experts, questionnaires were developed and given to the tourists in the region and natural resources experts. Then, the results of questionnaires were analyzed using SWOT and statistical tests in SPSS software. According to the obtained results, growth and development strategy is recommended for development of desert ecotourism.

Keywords: Ecotourism, desert tourism, SWOT model, Shiraz Desert.